

2.2. Фізична особа як учасник господарсько-торговельної діяльності

У червні 1996 року право фізичних осіб на зайняття підприємницькою діяльністю отримало конституційне закріплення у ст. 42 Конституції України: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом»¹⁷⁸. Ця норма поклала край шістдесятирічній забороні, що стосувалася фізичних осіб – отримувати прибутки від зайняття приватною справою. Аналізуючи чинне законодавство, можна стверджувати про існування такого способу участі фізичної особи у здійсненні господарської діяльності, як підприємництво без створення юридичної особи, тобто існування такого суб'єкта права, як фізична особа-підприємець. У зв'язку з цим постає потреба у наданні дефініції терміна «правовий статус фізичної особи-підприємця».

Питання правового статусу фізичних осіб-підприємців досліджувалося багатьма вченими – як вітчизняними, так і зарубіжними, серед яких: Т. В. Блащук, О. В. Дем'яненко, В. С. Мілаш, А. В. Панчишин, Ю. А. Петров, О. В. Старцев, І. І. Шамшина та інші. Незважаючи на внесок, зроблений зазначеними науковцями, зміни в законодавстві та потреби часу вимагають нового комплексного підходу до визначення поняття «правовий статус фізичної особи-підприємця»¹⁷⁹.

Т. Блащук вважає, що поняття «особа» є родовим. Воно належить усім суб'єктам цивільних прав і використовується у специфічному юридичному розширеному значенні (поширюється і на юридичну особу), оскільки особа з точки зору психології і філософії – суб'єкт суспільних відносин, який має певний рівень психічного розвитку. Якості особи притаманні психічно здоровій особі, яка досягла визначеного віку, здатна в силу інтелектуальних і духовних якостей бути учасником суспільних відносин, формувати свою позицію, відповідати за свої вчинки. Відповідно до цього не кожному людину можна вважати особою. Поняття «особа» є вужчим, ніж

---

¹⁷⁸ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

¹⁷⁹ Бутков І. М. Щодо визначення поняття «правовий статус фізичної особи – підприємця». *Форум права*. 2013. № 3. С. 70–76.

поняття «людина». І, як правильно зазначається в юридичній літературі, особою не народжуються, нею стають. Поняття «людина» як суб'єкт права широко використовується в різноманітних міжнародних документах і законодавстві. Так, у ст. 6 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною асамблеєю ООН 1948 року, зазначено, що кожна людина, де б вона не була, має право на визнання її правосуб'єктності. Людина в подібних випадках розглядається як істота, яка поєднує в собі біологічні та соціальні елементи, якій притаманна форма розвитку психіки – свідомість¹⁸⁰.

В. Ротань вважає, що фізична особа-підприємець є новим явищем для вітчизняної правотворчої і правозастосовної практики. Потрібно належно освоїти цей соціально-правовий феномен. Доки такого освоєння не відбудеться, існує залежне, перш за все від науки, підґрунтя для недостатньої визначеності правового статусу фізичних осіб-підприємців у законодавчих актах. Це зі свого боку породжує істотні недоліки вирішення спорів, що впливають із правовідносин з участю фізичних осіб-підприємців¹⁸¹.

О. Старцев зазначає, що форма приватного підприємництва є однією з найпростіших форм здійснення підприємницької діяльності. Якщо людина має певні знання і навички чи майно та кошти і головне – бажання без обмеження законодавчими заборонами, то ринкова економіка надає їй можливість розпочати справу та реалізувати розуміння дієвої і рентабельної праці та, як результат, жити в достатку. Чинним законодавством зазначається така дефініція фізичної особи, як суб'єкта підприємницької діяльності – поділ фізичних осіб залежно від приналежності до громадянства, тобто громадяни України, іноземці та апатриди, що здійснюють підприємницьку діяльність¹⁸².

Громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи. Громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном,

---

¹⁸⁰ Блащук Т. В. Особливості правового статусу підприємця та його роль у громадянському суспільстві. URL : <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2012/11/40.pdf>

¹⁸¹ Ротань В. Правовий статус фізичної особи-підприємця. *Юридичний радник*. 2006. № 2. С. 63–66.

¹⁸² Підприємницьке право : підручник / за ред. О. В. Старцева. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : Істина, 2015. 600 с.

на яке, відповідно до закону, може бути звернено стягнення, що передбачено ст. 128 ГК України¹⁸³.

І. Басова дотримується позиції, що фізичні особи-підприємці, які здійснюють господарську діяльність як підприємці, включають такі групи: 1) громадяни України – особи, які мають громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України; 2) іноземні громадяни – особи, які не мають громадянства України та є громадянами (підданими) іншої держави (або держав); 3) особи без громадянства – особи, які не мають громадянства жодної країни. Отже, фізичні особи-підприємці є гілкою «підприємницького дерева» учасників господарських відносин¹⁸⁴.

Р. Шишка зазначає, що першими визначеннями терміна «підприємець», введеними у науковий обіг, були такі: 1) підприємець як особа, яка здатна виконувати відмінну від власника функцію в умовах ризику; 2) підприємець як особа, яка несе відповідальність за підприємницьку справу, особа, яка планує, контролює, організовує та володіє підприємством; 3) підприємець як новатор, який розробляє нові технології; 4) підприємець – людина, яка проявляє ініціативу й організовує соціально-економічні механізми, діє в умовах ризику і несе повну відповідальність за можливу невдачу¹⁸⁵. Тобто дослідник наголошує на таких особливостях фізичної особи-підприємця, як: 1) організаторська роль та мобілізація зусиль підприємця в умовах нестабільності правил гри та ризиковості господарсько-торговельної діяльності; 2) можливість відповідати за господарськими зобов'язаннями, а саме громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном, на яке, відповідно до закону, може бути звернено стягнення; використання доходу як своєрідної винагороди за організаторські здібності, кмітливість, креативність тощо; застосування інститутів соціально-відповідального бізнесу. Крім того, у своїй трудовій діяльності підприємець зобов'язаний дбати про підвищення продуктивності праці, відштовхуючись від загальних напрямів у політиці як окремих політичних інститутів, так і цілої держави.

---

¹⁸³ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

¹⁸⁴ Басова І. Фізична особа-підприємець. Х. : Фактор, 2012. 704 с.

¹⁸⁵ Предпринимательское право : учебник / под ред. Р. Б. Шишки. Х. : Эспада, 2011. 560 с.

Господарсько-торговельна діяльність в Україні: теорія і практика правового регулювання

Відповідно до п. 6 ст. 128 ГК України громадянин-підприємець зобов'язаний:

- у передбачених законом випадках і порядку одержати ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності;
- повідомляти органи державної реєстрації про зміну його адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах;
- додержуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, додержуватися правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;
- не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства;
- вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства;
- своєчасно надавати податковим органам декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію), інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових платежів;
- сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, встановлених законом¹⁸⁶.

Статус фізичної особи-підприємця – це статус, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме: самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Водночас юридичний статус «фізична особа-підприємець» сам по собі не впливає і ніяким чином не обмежує будь-які правомочності особи, які випливають з її цивільної право- та дієздатності.

Згідно з п. 1 статті 128 Господарського кодексу України громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його

---

¹⁸⁶ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до статті 58 ГК України¹⁸⁷.

Саме у господарських відносинах фізичні особи-підприємці приймають участь перш за все як суб'єкти господювання, а не як фізичні особи, та лише на підставі їх державної реєстрації в ЄДР.

Особливості статусу суб'єкта підприємницької діяльності, що діє без утворення юридичної особи, порівняно із загальною правоздатністю фізичної особи загалом, визначено у гл. 5 Цивільного кодексу України¹⁸⁸ і полягають у такому.

Такий статус здобувається з моменту державної реєстрації фізичної особи як суб'єкта підприємницької діяльності. Фізична особа, що фактично займається підприємницькою діяльністю, не здійснивши державну реєстрацію як суб'єкта підприємницької діяльності, не здобуває у зв'язку із заняттям такою діяльністю статусу підприємця.

Статтею 51 Цивільного кодексу України передбачено, що до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із сутності відносин¹⁸⁹.

Неоднозначне тлумачення вказаної норми в науково-юридичній літературі і на практиці обумовлює появу суперечливих висновків, що впливає на її правозастосування, оскільки у певний спосіб відбувається злиття правового статусу фізичної особи з правовим статусом юридичної особи, які за своєю правовою природою є різними.

Як показує системний аналіз, на практиці це положення тлумачиться на підставі наступного.

По-перше, правоздатність індивідуального підприємця практично прирівнюється до правоздатності юридичних осіб – комерційних організацій. Він може мати права й обов'язки, необхідні для здійснення будь-яких видів діяльності, не заборонених законом, та щодо

---

¹⁸⁷ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

¹⁸⁸ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

¹⁸⁹ Там само.

Господарсько-торговельна діяльність в Україні: теорія і практика правового регулювання

яких законом не передбачено обмежень згідно зі статтею 50 ЦК України. Зазначене прослідковується, зокрема, відповідно до положень статті 91 ЦК України¹⁹⁰.

По-друге, до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються норми як загального цивільного, так і спеціального господарського законодавства.

Водночас варто зауважити, що в господарському законодавстві «юридична особа» та «фізична особа-підприємець» охоплюються спільним поняттям «суб'єкт господарювання». Також фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, що не може задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані зі здійсненням нею підприємницької діяльності, може бути визнана за рішенням суду банкрутом. Під час розгляду подібної категорії справ варто мати на увазі, що свої вимоги до суб'єкта господарювання можуть пред'явити і кредитори за зобов'язаннями, не пов'язаними зі здійсненням підприємницької діяльності (про заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну громадян або юридичних осіб, про стягнення аліментів тощо). Вимоги кредиторів фізичної особи-підприємця задовольняються за рахунок усього приналежного йому майна, на яке може бути звернене стягнення.

Щоб зрозуміти правову природу фізичної особи-підприємця, варто зосередитися на з'ясуванні сутності її правового статусу.

Р. Майданик наголошує, що досить часто постає проблема розмежування статусу фізичної особи-підприємця від фізичної особи, яка не є підприємцем. Сутність цього відмежування необхідно вбачати в такому понятті, як ціль вчинення такого правочину. Тобто якщо виникає спір щодо суб'єкта, який придбав товар (або як споживач, або як підприємець), то його вирішення лежить у площині з'ясування характеру обліку, наступної поетапної реалізації отриманого чи передбаченого правового результату. Те саме необхідно робити і у більш складних ситуаціях, тобто під час придбання товарів чи послуг, які наділені властивістю подвійного призначення, тобто як для власного споживання, так і для підприємницької діяльності. Розмежування відбувається за такою ознакою, як систематичність підприємницької діяльності, яку уподібнюють до постійності, регулярності, професійності

---

¹⁹⁰ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

роботи. Однак варто зазначити, що обов'язково визнаних кількісних критеріїв не встановлено жодним нормативно-правовим актом¹⁹¹.

Інший дослідник О. Дем'яненко акцентує увагу, що правовим статусом, який підтверджує право особи на зайняття підприємницькою діяльністю, є саме статус фізичної особи-підприємця. Щодо самої господарської діяльності, то її основними ознаками можна виділити такі, як регулярність, постійність, незалежність, ініціативність, на власний ризик, а метою – отримання прибутку й очікуваних та бажаних результатів в економічній та соціальній сферах. Проте варто зазначити, що сам правовий статус фізичної особи-підприємця жодним чином не дискредитує права, обов'язки, свободи чи інтереси особи, які впливають з її право- та дієздатності у цивільному праві¹⁹².

Статус фізичної особи громадянин змінити не може, оскільки він не пов'язаний з його обсягом право- чи дієздатності, або ж іншими чинниками, а може втратитися лише зі смертю особи. Дійсно, громадянин може бути позбавлений статусу суб'єкта підприємництва, проте на статус фізичної особи це жодним чином не може вплинути. Доречно зазначити, що за жодних умов особа-підприємець не може набути статусу юридичної особи, оскільки, відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України¹⁹³, у ролі юридичної особи може виступати не громадянин, а саме організація, яка створюється та повинна бути зареєстрована відповідно до встановленої процедури, передбаченої законом. Тобто особа не може бути організацією, але може бути її засновником чи акціонером тощо, але ще раз необхідно зазначити, що від цього її статус фізичної особи не змінюється. Доречно зауважити, що для здобуття статусу громадянина-підприємця та отримання права здійснення підприємницькою діяльністю, як зазначено у ст. 50 Цивільного кодексу України, необхідно бути наділеним саме повною цивільною дієздатністю¹⁹⁴.

---

¹⁹¹ Майданик Р. Проблеми правового становища фізичних осіб-підприємців. *Юридична газета*. 2006. № 9(69). С. 14-16.

¹⁹² Дем'яненко О. В. Статус фізичної особи-підприємця: проблеми застосування законодавства. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2011. № 1. 200 с.

¹⁹³ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

¹⁹⁴ Підприємницьке право : підручник / за ред. О. В. Старцева. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : Істина, 2015. 600 с.

Господарсько-торговельна діяльність в Україні: теорія і практика правового регулювання

На відміну від ЦК України, в якому вживається термін «фізична особа-підприємець», у ГК України використовують термін «громадянин-підприємець» (наприклад, у ст. 128 ГК України). Але ст.129 ГК України визнає право на здійснення підприємницької діяльності в Україні також за іноземцями й особами без громадянства¹⁹⁵. Можна зробити висновок, що ГК України загалом визнає право фізичної особи на підприємницьку діяльність в Україні незалежно від громадянства.

Чинні нормативні акти лише декларують право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності, використання належного їм майна для цього, встановлюють категорії осіб, які не мають права її здійснювати. У науковому товаристві також висувається пропозиція про необхідність прийняття спеціального законодавчого акта, який би врегулював діяльність фізичних осіб – підприємців. Також в Україні провадилось багато досліджень стосовно визначення основних засад розмежування відносин, які повинні регулюватися цивільним та господарським правом, відповідно внесок сучасних науковців у вирішення цього питання є досить значним.

Спеціального нормативно-правового акта, який встановлював би правовий статус фізичної особи-підприємця, на сьогодні не існує. Відповідні положення щодо права фізичної особи на зайняття підприємницькою діяльністю містяться у главі 13 Господарського кодексу України¹⁹⁶, главі 5 Цивільного кодексу України¹⁹⁷ та у деяких галузевих документах, що регулюють відповідний вид діяльності.

Як зазначено в ч. 1 ст. 55 ГК України, суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством¹⁹⁸.

---

¹⁹⁵ Ротань В. Правовий статус фізичної особи-підприємця. *Юридичний радник*. 2006. № 2. С. 63–66.

¹⁹⁶ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

¹⁹⁷ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

¹⁹⁸ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022)

Правосуб'єктність індивідуального підприємця можна прирівняти до правосуб'єктності юридичних осіб. Вони можуть мати права й обов'язки, необхідні для здійснення будь-яких видів господарської діяльності, що не суперечить законодавству України та щодо яких законом не передбачено обмежень. Це впливає з положення ст. 91 ЦК України, відповідно до якої юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині¹⁹⁹.

Під час здійснення господарської діяльності фізичні особи-підприємці реалізують свою компетенцію, тобто всю сукупність прав та обов'язків. За цих обставин решта прав фізичної особи, що становлять її правоздатність, виконуються нею поза межами здійснення господарської діяльності, передбаченої ЦК України²⁰⁰.

Останнє впливає зі змісту частини третьої статті 45 Господарського кодексу України, відповідно до якої щодо громадян положення ГК України поширюються на ту частину їх діяльності, яка за своїм характером є підприємницькою²⁰¹.

Згідно з Роз'ясненням Міністерства юстиції України від 14.01.2001 статус фізичної особи-підприємця – це юридичний статус, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме: самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється підприємцями з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Підприємцем може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Відповідно до чинного законодавств повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття), або особа, яка до досягнення повноліття уклала шлюб. Крім того, повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла

---

¹⁹⁹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022)

²⁰⁰ Там само.

²⁰¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022)

Господарсько-торговельна діяльність в Україні: теорія і практика правового регулювання

---

16 років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Також повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю. У цьому випадку повна дієздатність виникає з моменту державної реєстрації фізичної особи як підприємця.

Але, незважаючи на це, кожний громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (стаття 42 Конституції України). Це право закріплено і у статті 50 Цивільного кодексу України. При цьому зазначається, що фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом. Тобто громадянин, який бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, після проходження відповідних реєстраційних та інших передбачених законодавством процедур за жодних умов не втрачає і не змінює свого статусу фізичної особи, якого він набув з моменту народження, а лише набуває до нього нової ознаки – «підприємець»²⁰².

Крім обов'язків, передбачених п. 6 ст. 128 ГК України та відповідно до ст. 49 ГК України, підприємці зобов'язані не завдавати шкоди довкіллю, не порушувати права та законні інтереси громадян і їх об'єднань, інших суб'єктів господарювання, установ, організацій, права місцевого самоврядування і держави²⁰³.

Також, відповідно до ст. 55 Кодексу України про адміністративні правопорушення, порушення правил торгівлі, виконання робіт і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю, тягне за собою накладення штрафу²⁰⁴.

---

²⁰² Ротань В. Правовий статус фізичної особи-підприємця. *Юридичний радник*. 2006. № 2. С. 63–66.

²⁰³ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.11.2022)

²⁰⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-24) : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.11.2022)

Враховуючи вищезазначене, фізичні особи-підприємці є учасниками судових спорів, про що свідчить аналіз судової практики. Непоодинокими випадками є участь фізичних осіб-підприємців у таких спорах:

1) щодо оренди, наприклад, фізична особа-підприємець (позивач) звернулася до Господарського суду Одеської області з позовною заявою до товариства з обмеженою відповідальністю «Промтоварний ринок» (відповідач). В обґрунтування позовних вимог позивачка посиляється на те, що укладений між ФОП та ТОВ «Промтоварний ринок» договір про надання послуг щодо здійснення торговельної діяльності не має нічого спільного із Типовим договором, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 за № 868, містить умови, які Типовим договором не передбачені, а отже, є такими, що порушують права орендаря та позбавляють гарантій, які закріплені Кабінетом Міністрів України. Позивачка стверджує, що наразі від несправедливих та незаконних умов договору може втратити можливість займатися підприємництвом на території ринку «7 кілометр».

Зі свого боку відповідач зазначає, що ані законом, ані іншими нормативно-правовими актами не передбачений обов'язок ринку укласти типовий договір оренди торговельного місця чи будь-який інший договір, та станом на момент укладення договору від 29.04.2020 № 1737 не існувало: ані типового, ані примірного договору оренди торговельного місця, оскільки постановою Окружного адміністративного суду міста Києва від 07.09.2010 у справі № 2а-4429/09/2670, яка залишена без змін ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду від 23.06.2011, а також ухвалою Вищого адміністративного суду від 15.05.2012, визнано незаконною та скасовано постанову Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 № 278 «Про заходи стабілізації цін за надання послуг та оренду торгових приміщень (площ) у торговельних об'єктах, на ринках з продажу продовольчих та непродовольчих товарів в умовах фінансово-економічної кризи». Крім того, відповідач вказує, що п. 5.4 договору № 1737 передбачено, що договір може бути достроково розірваний в односторонньому порядку шляхом направлення стороною за адресою реєстрації іншої сторони повідомлення про розірвання договору за 14 календарних днів до дня розірвання (у такому випадку договір вважатиметься розірваним з 15-го

Господарсько-торговельна діяльність в Україні: теорія і практика правового регулювання

календарного дня з дня направлення повідомлення Стороні). Тобто право на розірвання договору в односторонньому порядку належить обом сторонам договору. Рішення господарського суду Одеської області від 13 січня 2022 року справу № 916/2965/21 залишено заяву без руху²⁰⁵.

2) щодо підсудності спорів за участю фізичних осіб підприємців, незважаючи на те, що це питання неодноразово вирішувалося вищою судовою інстанцією у постанові від 5 червня 2018 року у справі № 338/180/17 від 13 лютого 2019 року у справі № 910/8729/18 та від 5 червня 2019 року у справі № 904/1083/18. Йдеться про судові рішення Великої Палати Верховного Суду № 127/23144/18 від 09.10.2019. Предметом спору було визначення предметної юрисдикції спорів за зобов'язаннями фізичної особи-підприємця, яка на момент подання позову такий статус втратила. У цій справі банк звернувся до суду загальної юрисдикції із позовом до ФОП про стягнення з останньої кредитної заборгованості. Водночас важливим фактом є те, що на момент подачі вказаного позову зазначена особа припинила свою господарську діяльність та була закрита. Місцевий загальний суд провадження у справі закрит з тих підстав, що справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, оскільки спір виник у зв'язку зі здійсненням відповідачем господарської діяльності. З таким рішенням погодився і апеляційний суд. На зазначені рішення банком подано касаційну скаргу. Проте Велика Палата, вирішуючи зазначений юрисдикційний спір, зазначила, що, відповідно до положень ст. 20 ГПК України, господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених частиною другою цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема справи у спорах, що виникають під час укладання, зміни, розірвання і виконання правочинів у господарській діяльності, крім правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, а також у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та/або ФОП²⁰⁶.

---

²⁰⁵ Рішення по справі № 102732268 від 13.01.2022 Господарського суду Одеської області. URL : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/102732268/>

²⁰⁶ Рішення по справі № 127/23144/18 від 09.10.2019 Великої Палати Верховного Суду (провадження № 14460цс19). URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/84911267>

Згідно зі ст. 45 ГПК України встановлено, що сторонами в судовому процесі – позивачами і відповідачами – можуть бути особи, зазначені у ст. 4 ГПК України, тобто і фізичні особи, які не є підприємцями, а винятки, коли спори, стороною яких є фізична особа, що не є підприємцем, не підлягають розгляду у господарських судах, чітко визначені положеннями ст. 20 ГПК України²⁰⁷.

Отже, господарські суди мають юрисдикцію щодо розгляду за п. 1 ч. 1. ст. 20 ГПК України спорів, у яких стороною є фізична особа, яка на дату подання позову втратила статус суб'єкта підприємницької діяльності, якщо ці спори пов'язані, зокрема, з підприємницькою діяльністю, що раніше здійснювалася зазначеною фізичною особою, зареєстрованою підприємцем²⁰⁸.

3) торгівля товарами без реєстрації фізичної особи-підприємця. Так, Верховний Суд у постанові від 25.08.2022 зазначив, що ключовим питанням для дослідження судом є прийнятна інформація, надана Новою поштою про обсяги отриманих грошових переказів, яка є доказом, що доводить факт отримання платником податків доходу, з якого підлягають сплаті податки. У результаті вивчення всіх доказів по справі Верховний Суд дійшов висновків: 1) кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку й розмірах, встановлених законом; 2) кожна особа, яка отримує дохід, зобов'язана сплачувати податок на доходи фізичних осіб, військовий збір та подавати у зв'язку із цим до податкового органу податкову звітність; 3) податкові органи вправі звертатись до небанківських фінансових установ наприклад, ТОВ «Нова Пей» із запитом щодо отримання інформації про рух коштів на рахунках платника податків. Надана такою установою інформація належить до податкової та є підставою для врахування під час формування висновків про дотримання чи порушення платником податків норм податкового законодавства; 4) фіскальний орган обґрунтовано використав інформацію від ТОВ «Нова Пей» під час здійснення контрольного заходу²⁰⁹.

---

²⁰⁷ Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 15.11.2022).

²⁰⁸ Там само.

²⁰⁹ Торгівля товарами без реєстрації ФОП: наслідки плачевні (ВС/КАС від 25 серпня 2022 року у справі №140/403/19). URL : https://protocol.ua/ua/torgivlya_tovarami_bez_reestratsii_fop_naslidki_plachevni_1/

Господарсько-торговельна діяльність в Україні: теорія і практика правового регулювання

Отже, правовий статус підприємця для фізичної особи – це виключно реалізація додаткових прав та обов'язків, які накладаються цим статусом, а відокремлення майна, фізичної особи та фізичної особи-підприємця є необґрунтованим. Саме до таких висновків дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, виклавши їх у постанові від 28 липня 2021 року у справі № 916/403/21, які підтримані 22 вересня 2021 року Верховним Судом у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в рамках справи № 221/4599/19-ц. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 3 квітня 2019 року у справі № 753/16525/16-ц зазначено, що фізична особа, яка бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, після проходження відповідних реєстраційних та інших передбачених законодавством процедур за жодних умов не втрачає і не змінює свого статусу фізичної особи, якого вона набула з моменту народження, а лише набуває до нього нової ознаки – підприємця. За цих обставин правовий статус «фізична особа-підприємець» сам по собі не впливає на будь-які правомочності фізичної особи, зумовлені її цивільною право- і дієздатністю, та не обмежує їх. Тобто наявність у фізичної особи статусу суб'єкта господарювання не означає, що всі правовідносини з її участю є господарськими. Також наявність статусу підприємця не свідчить про те, що з моменту державної реєстрації фізичної особи-підприємця така особа виступає як підприємець у всіх правовідносинах. Аналогічна правова позиція викладена у постановках Великої Палати Верховного Суду від 14 березня 2018 року у справі № 2-7615/10, від 5 червня 2018 року у справі № 522/7909/16-ц, від 15 травня 2019 року у справі № 904/10132/17. Схожі висновки викладені у постановках Верховного Суду від 8 січня 2019 року у справі № 916/218/18, від 8 вересня 2021 року у справі № 519/416/19.